

пасквілів, окрім згаданого вище. Тож цей вірш цілком слушно можна вважати поодиноким прикладом.

Першу літературознавчу й політичну оцінку «Пасквілю» дав ще Самійло Величко: «Ці вірші хоч і негладко складено, однак у них ясно показується, якого норову був Самойлович і чому загнувалися на нього старшина і значне військове товариство...» [1]. Власне, за провини Іванові Самойловичу закидаються погорда, діяльність на власну користь та своєї родини, недотримання кодексу «золотої вольності», конфліктність тощо. Твір побудовано на протиставленні чеснот, за які Самойловича «з любові ізбрано / І старшим собі паном названо» [4, 330], та його реальних дій як гетьмана: «Ой був еси спершу добрим всім паном, / По том еси зостав гордим всім паном, / Принявся еси цілодушне гетьманувати, / Жеби твоїм і потомкам в том стати» [4, 330]. Так образ гетьмана, опоетизований Іваном Величковським завдяки порівнянню зі сміливим Дедалом, потрапляє у кардинально іншу царину — сатиричну поезію, перетворюючись з імовірного ідеального керманіча на об'єкт політичного пасквіля.

Література

1. Величко Самійло. Літопис [Електронний ресурс] / Самійло Величко // Ізборник. Історія України IX–XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. – Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/velichko/vel45.htm>.
2. Величковський І. Твори / Іван Величковський; [вст. ст. С.І. Маслової, В.П. Колосової та В.І. Кречотня ; підгот. тексту та комент. В.П. Колосової та В.І. Кречотня]. – К. : Наукова думка, 1972. – 190, [1] с.
3. Кречотень В. І. Українська книжна поезія середини XVII ст. / В.І. Кречотень // Українська поезія: середина XVII ст. / [упор. В.І. Кречотень, М.М. Сулима]. – К. : Наукова думка, 1992. – С. 5–23. – (Пам'ятки давньої укр. літ-ри).
4. Українська література XVII ст.: Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / [ред. кол. : І.О. Дзевєрін (голова) та ін. ; вст. ст., упор. та прим. В.І. Кречотня]. – К. : Наукова думка, 1987. – 604, [1] с. – (Б-ка укр. літ-ри).

Журавська О. В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
o.zhuravska@kubg.edu.ua

МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ІРРЕАЛЬНОГО ХРОНОТОПА ХИМЕРНОГО РОМАНУ

Полістилістичний химерний роман як форма «осмислення сучасності з позицій вічності, філософської постановки питань людського буття, «народознавчих» проблем» [2, 12] становить особливий інтерес з позицій його хронотопної структури. Зокрема йдеться про специфічний хронотоп, означуваний в дослідженнях як «ірреальний», «нереальний», «фантастичний» тощо.

Слід констатувати, що попри активне оперування поняттям «ірреальний хронотоп» у теоретичній і критичній літературі його чіткого визначення сформульовано не було. Чи не основною ознакою такої форми організації часопросторової структури дослідники називають деформацію художніх часу й простору («фантастичний хронотоп пригускає викривлення, розтягування, стискання простору, пришвидшення і затримування часу...» [4]). Це твердження здається логічним, але проблема полягає в тому, що саме поняття «деформація часу й простору» у різних методологіях, наприклад з позицій наратології та структуралізму, може наповнюватися різними смислами.

Крім того, різновиди химерного роману, зокрема іронічно-«коментувальний», історико-«легендний», гротесково-фантастичний, притчевий, алегорично-поетичний, казковий, міфологічно-

поетичний [2, 12], мають у структурі хронотопу певні відмінності, зумовлені впливом відповідного українського культурного контексту - фольклорної та барокової традиції, народної сміхової культури, міфотворчості. Так, Л. Новиченко визначав специфіку химерної прози, наголошуючи, що твори цієї парадигми «...яскраво умовного стибу, насичені фольклорним, іноді фантастичним елементом, який іде від казки, легенди, сказання, здебільшого пронизані гумором» [4, 135].

Хронотопна організація химерних романів також позначена властивою гротеску "руйнацією всіх звичних зв'язків, звичайного сусідства речей", що "освячує вільність вимислу, дозволяє з'єднувати різнорідне й зближати далеке, допомагає звільненню від панівної точки зору на світ, від будь-якої умовності, від прописних істин, від усього звичайного, звичного, загальноприйнятого" [1, 420].

Урахування впливу фольклорних традицій, міфології, народної сміхової культури для визначення природи фантастичного в химерному романі, у тому числі специфіки ірреального хронотопу, є беззаперечним, що не свідчить про необхідність нехтування поезики власне роману як жанру. З цією метою можна застосувати принципи, сформульовані відомим польським письменником і теоретиком літератури С. Лемом. На його думку, визначення фантастичного має лежати не в одній площині, а на перетині осей дослідницької уваги, що визначаються такими координатами, як: структури презентації (оповіді, нарації), зображеного світу, методу та суспільної динаміки читацького соціуму.

Отже, вивчення взаємодії "реального" й "ірреального", що у хронотопній структурі може реалізовуватися різноманітними моделями, є перспективним для визначення специфіки жанру химерного роману.

Література

1. Бахтин М.М. Собрание сочинений. Т3: Теория романа (1930-1961 гг.) / М.М. Бахтин. – М. : Языки славянских культур, 2012. – 420 с.
2. Бернадська Н.І. Теорія роману як жанру в українському літературознавстві; автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра філол. наук: 10.01.06 / Ніна Іванівна Бернадська. – К., 2005. – 36 с.
3. Кострова О.А. Пространственно-временная организация художественного мира в произведениях Дж. К. Роулинг [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dropdoc.ru/doc/671630/o.a.-kostrova>.
4. Новиченко Л. Сильові складники багатства сучасної прози // Дніпро. – 1981. - №7. – С. 135-144.

Закальська Я. А.,

аспірантка кафедри фольклористики,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАРОДНА СМІХОВА КУЛЬТУРА ЯК ЕЛЕМЕНТ МІЛІТАРНОГО ФОЛЬКЛОРУ

Історія людства – це, як відомо, не лише цивілізаційний поступ, а й, на жаль, криваві часи революцій, збройних конфліктів і воєн, трагічний досвід яких акумулюється й зберігається зокрема й у мілітарному (від лат. *militaris* – військовий) фольклорі. Такий фольклор твориться суб'єктивною особою, прямо (безпосередні учасники воєнних дій) чи опосередковано (родина та побратими) втягнутих у вир драматичних подій. Він віддзеркалює різні візії (героїчну, жіночу, дитячу тощо) війни та сприяє формуванню соціальних та індивідуальних патернів поведінки в умовах, коли аксіосфера особистості зазнає суттєвих змін під тиском екстремальних обставин. Інакше кажучи, війна "вириває" людину зі звиклого для неї простору й часу буття, а її існування набуває рис катастрофічності. При цьому континуум переживань індивідумом (чи спільнотою) таких кризових станів характеризується широким спектром: від відчаю, тривоги і страху до героїзму. Це спонукає